

VJERSKE PRILIKE NA PODRUČJU KNEZOVA JURJEVIĆA – VLATKOVIĆA

Dijana KORAĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

UDK 949.75:261.8 (Hum)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25. XII. 2006.

Iako su u srednjem vijeku na području Huma djelovale tri različite vjerske zajednice, vjerske su se prilike razlikovale u istočnom, od onih u zapadnom dijelu koji su držali Jurjevići – Vlatkovići. Zahvaljujući njima, katolicizam je imao čvrste korijene. Autorica u radu razmatra čimbenike koji su utjecali na vjerske prilike na njihovu području te njihovu ulogu pri svemu tome. Presudnu ulogu na tom prostoru imala je razvijena mreža franjevačkih samostana. Osim toga, Jurjevići – Vlatkovići podržavali su franjevece u njihovu radu, a ovi su za njih obavljali različite poslove svjetovnog karaktera. Bili su u dobrim odnosima i s Dubrovčanima. Na njihovu području nema ni jedne, izvorima potvrđene hiže, tj. zajednice Crkve bosanske.

Ključne riječi: Humska zemlja, Jurjevići – Vlatkovići, Vlasi, samostan, franjevci, fra Augustin Jurjević, hiža.

UVOD

U Humskoj zemlji u srednjem vijeku po crkvenoj pripadnosti sastav stanovništva bio je raznolik, a velikaši nisu imali istovjetan odnos prema crkvama koje su se nalazile na njihovu području. U hercegovoj je zemlji živjelo stanovništvo koje je pripadalo pravoslavlju, katolicizmu i Crkvi bosanskoj. Zapadni Hum bio je katolički. Tu su vladali Radivojevići – Jurjevići – Vlatkovići, izrazito katolička vlastela, koji su bili u srodstvu s bosanskom vladarskom kućom Kotromanića.¹

---

¹ Sima M. ĆIRKOVIĆ, Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba, *SANU – Naučno delo*, Posebna izdanja, knjiga 376, Odeljenje društvenih nauka, knj. 48, Beograd, 1964., str. 216; Veljan ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, Narodna knjiga – Istorijski institut u Beogradu, Beograd, 1979., str. 90; Boris NILEVIĆ, *Srpska Pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini do obnove Pečke patrijaršije 1557. godine*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990., str. 85; Dominik MANDIĆ, *Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine*, Ziral, Chicago – Rim, 1978., str. 292.

Oni su bili ugledna velikaška porodica koja je imala svoje posjede u zapadnom Humu, između Neretve i Cetine, a njima je u 15. stoljeću pripadala nasljedna čast humskih vojvoda.

Vjerske prilike na njihovu području znatno su se razlikovale od onih u Bosni, pa i u istočnom Humu. Ovdje ni pravoslavlje ni Crkva bosanska nisu uspjeli pustiti dublje korijene. Ova humska velikaška porodica uvelike je potpomogla održavanje katolicizma na ovim prostorima. Budući da nepostojanje tragova pravoslavlja na ovom prostoru uopće nije sporno, više ćemo prostora posvetiti činjenici koja pokazuje da ni Crkva bosanska ovdje nije pustila korijene.

POKUŠAJ ŠIRENJA PRAVOSLAVLJA

U 13. stoljeću na području Huma susrele su se Katolička i Srpska pravoslavna crkva. Njihova nazočnost u istočnom i zapadnom dijelu Humske zemlje bila je različita. Na desnoj obali Neretve i dalje prema zapadu uočava se nepostojanje stvarnih tragova nazočnosti pravoslavlja, dok se u istočnom dijelu Humske zemlje mijesaju utjecaji tih dviju velikih Crkava. Mnoga povijesna vrela ukazuju na katolički karakter zapadnog Huma u srednjem vijeku. Naime, pravoslavlje ovdje nije nikada u srednjem vijeku steklo uporište. Nakon osnivanja autokefalne Srpske pravoslavne crkve jedna od novoosnovanih srpskih pravoslavnih eparhija dobila je svoje sjedište u Stonu. Kako je srpska država gubila kontrolu nad pojedinim dijelovima Humske zemlje, tako je i humska episkopija gubila duhovnu kontrolu nad tim područjem. Najprije je izgubljena Krajina, gdje se pravoslavlje najteže i probijalo zbog dubokog korijena katolicizma. Ukidanjem eparhije u Humskoj zemlji stvoren je prostor za djelovanje Katoličke crkve na područjima koja više nisu bila u sastavu srpske države. Budući da je postojala tendencija širenja srpskih vladara prema zapadu, tako su i humskoj eparhiji darivani posjedi po istočnom i zapadnom Humu,² koji su trebali biti uporišta pravoslavlja. Dok su u istočnom Humu u tom smislu postignuti značajni rezultati, plan o širenju pravoslavlja na zapadne dijelove Huma nije urodio plodom.

Na vjerske prilike u srednjovjekovnom Humu utjecao je i dolazak Vlaha, ali oni neće bitno utjecati na stanje u zapadnom Humu. Naseljavanje Vlaha kao zasebne etničke skupine obilježene velikim kulturnim razlikama s obzirom na domicilno pučanstvo i s jasnom sviješću o podrijetlu, jest proces koji traje tijekom cijelog 14. stoljeća. Oni su se po dolasku uklapali u već postojeće vjerske odnose i podjele. Tamo gdje je postojala uređena katolička, odnosno pravoslavna hijerarhija u koju su gospodari dotičnog područja bili uklopljeni, Vlasi su prihvaćali vjeru novih gospodara. U zapadnom dijelu, gdje su postojali franjevački samostani i Vlasi su, prema svemu sudeći, brzo postajali

---

² Stojan NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1912., str. 594–597.

katolicima, kao što su to bili njihovi novi gospodari. U istočnom dijelu, gdje je bilo malo katoličkih svećenika, Vlasi su ostajali pravoslavicima.³

Vlasi su se u ove krajeve počeli naseljavati tijekom 13. stoljeća kao polunomadsko pučanstvo s iskazanim zasebnim etničkim identitetom, a do sredine 14. stoljeća ili tek neznatno kasnije njihova su se zimska i ljetna boravišta posve ustalila.⁴ Po doseljenu na ove prostore njihovi su se poglavari počeli uklapati u postojeću političku hijerarhiju i dobivati zemljišne posjede. Ostali stanovnici katuna također su počeli razvijati oblike djelovanja koji više nisu bili vezani isključivo uz polunomadsko stočarenje. Mnogi su se vlaški katuni učvrstili na stalnim mjestima, iako su pomicali svoje stanove, krećući se kako je ispaša stoke diktirala. Ostali su potčinjeni područnim gospodarima ili velikoj vlasteli s gradovima i prostranim teritorijima, kao što su bili Radivojevići u području Neretve. Njima su davali dadžbine koje možemo rekonstruirati iz ranih turskih *kanun-nama*.⁵

Konačni rezultat vlaških migracija oertava sadržaj prvog turskog popisa krajeva koji su nekad pripadali hercegu Stjepanu. U tome popisu iz 1477. godine poimenično su navedeni vlaški katuni s područja Humske zemlje.⁶ U spomenutom turskom popisu *džemata* Vlasi su popisani u nahijama: Mostar, Humska zemlja i Blagaj. Prema tom popisu u istočnom dijelu Humske zemlje bilo je više Vlaha nego u zapadnom. Skupina Vlaha u nahiji Blagaj bila je brojčano najveća, a u njoj se navodi 16 sela i 36 *džemata*. U ovu je nahiju ulazilo Bišće, župa Dubrave i dio župe Luka. Tu je većina Vlaha bila koncentrirana u ljubinjском i stolačkom kraju (Donji Vlasi), a najbrojniji je bio katun vojvode Petra Hrabrena s bratom Vukićem.⁷ Druga po snazi, ali znatno manja, bila je skupina Vlaha u nahiji Mostar. Većina Vlaha u ovoj nahiji bila je koncentrirana u zapadnom dijelu Humske zemlje, od Mostarskog blata do Ljubuškog i Imotskog. Naseljenost je bila slaba jer se stanovništvo povuklo pred Turcima.⁸

---

³ Mladen ANČIĆ, *Na rubu Zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb, 2001., str. 176; M. ANČIĆ, *Kasnosrednjovjekovni Stolac, Povijesni prilozi*, 29, Zagreb, 2005., str. 54–55.

⁴ Literatura o srednjovjekovnim Vlasima obilna je, a mnoga pitanja u svezi s njima još nisu riješena. O različitim stavovima o Vlasima u historiografiji vidi: Zef MIRDITA, *Vlasi u historiografiji*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004.; *Simpozijum o srednjovjekovnom katunu održan 24. i 25. novembra 1961. godine*, Sarajevo, 1963.; *Simpozij "Vlasi u XV i XVI vijeku"*, *Radovi ANUBiH*, LXXIII, Sarajevo, 1983., str. 71–177.

⁵ S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1964., str. 219.

⁶ Prijevod tog teksta vidi u Ahmed S. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Orijentalni institut u Sarajevu, Monumenta Turcica historiam slavorum meridionalium ilustrantia, tomus sextus, serija II., Defteri, knj. 3, Sarajevo, 1985., str. 81–96, 128–152; Tabela prikaz Vlaha u Humskoj zemlji u vrijeme popisa 1475./1477. vidi kod Siniša MIŠIĆ, *Humska zemlja u srednjem veku*, Filozofski fakultet u Beogradu – Biblioteka Znamen, Beograd, 1996., str. 176–180.

⁷ A. S. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 131; Vidjeti tabele 2 i 3 kod S. MIŠIĆ, *Humska zemlja u srednjem veku*, str. 176–180.

⁸ S. MIŠIĆ, *Humska zemlja u srednjem veku*, str. 181; A. S. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 81–89.

U nahiji Humska zemlja, koja je bila na teritoriju "Augustinove Humske zemlje", bila su tri katuna, a najvažniji je bio katun vojvode Dadoja u Primorju (Makarsko primorje).⁹ Poveljom iz 1434. godine vojvoda Juraj Vojsalić dao je braći Radivojevićima, između ostalih, i Vlahe Voihniće, Pribinoviće i Hardomiliće. U toj povelji ne spominje se odakle su došli ovi Vlasi, a o njima se govori kao o čuvarima stoke na plemenitaškim dobrima u porječju rijeke Neretve.¹⁰

U turskom defteru iz 1475.–1477. godine navodi se da su čitavi krajevi u donjoj Neretvi i zapadnoj Hercegovini "potpuno opustjeli".¹¹ U defteru iz 1468.–1469. ubilježeno je 1416 vlaških kućanstava u osvojenom dijelu Hercegovine (tj. bez zapadnih graničnih područja), a u defteru iz 1477. godine u Hercegovinačkom je sandžaku registrirano oko 7000 vlaških kućanstava. S. M. Džaja smatra da se taj prirast ne može objasniti samo visokim natalitetom kod Vlaha pa ostaje nejasno je li to pojačanje ostvareno prijelazom Vlaha iz istočnih u zapadne krajeve ili prijelazom i useljavanjem katoličkih Vlaha iz pograničnog područja zapadne Hercegovine, odnosno iz zaleđa dalmatinskih gradova na osmansko područje. Prema njegovu mišljenju, oboje treba uzeti u obzir.¹²

OPTUŽBE ZA "HEREZU" U HUMU

Prve vijesti vezane za "herezu" u Humskoj zemlji mogu se naći u optužbama protiv kneza Miroslava. On je pružao potporu Kačićima koji su bili optuženi za "herezu i pljačku dobara splitskog nadbiskupa Raineria".¹³ Govoreći o "herezi" u Humu, treba imati na umu da su se te optužbe obično javljale kad bi koji susjedni vladar imao neke "nesređene račune" s gospodarima Bosne, odnosno Humske zemlje. U vremenima bez političkih napetosti i prepucavanja tih optužaba gotovo da i nije bilo. Takav način ocrnjivanja protivnika nije bio rijedak u srednjem vijeku.

Za vrijeme dinastičkih sukoba u Ugarskoj između Arpadovića i Anžuvinača, krajem 13. stoljeća dolazi do jačanja moći Šubića koji su uspjeli proširiti svoju vlast na Bosnu i Hum. Dolaskom Šubića promijenila se politička situacija. Mijenjanje političkih granica izazvalo je promjene i biskupijskih granica te dovelo do osnivanja novih

---

⁹ A. S. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, str. 89–96.

¹⁰ Franz MIKLOSICH, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Apud Guilelmum Braumuller, Vienna, 1858., str. 377–379; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, str. 338.

¹¹ Đuro TOŠIĆ, *Trg Drijeva u srednjem vijeku*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987., str. 178; Nenad VEKARIĆ, *Stanovništvo poluotoka Pelješca, I.*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1992., str. 22.

¹² Srećko M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine*, Ziral, Mostar, 1999., str. 51; Nedim FILIPOVIĆ, Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini, *Godišnjak ANUBiH*, 10, Sarajevo, 1974., str. 158–160.

¹³ Tadija SMIČIKLAS (ur.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. II, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1905., str. 175–176.

biskupija. Šubići su uspostavljanjem biskupija na novostečenim područjima dodatno nastojali učvrstiti svoju vlast. Početkom 14. stoljeća pod patronatom Pavla Šubića dolazi do katoličke obnove na novoosvojenim prostorima. S ciljem sređivanja vjerskog života i zaustavljanja sljedbenika Crkve bosanske, iz Splitske je nadbiskupije krenula akcija sređivanja vjerskih prilika, tako da dolazi do osnivanja Makarske i Duvanjske biskupije. Makarska (krajinska) i Duvanjska biskupija nastale su izdvajanjem iz Splitske nadbiskupije. Nakon osnivanja, ostale su i dalje pod metropolitanskom vlašću splitskih nadbiskupa. Međutim, ni makarski ni duvanjski biskup nisu se mogli dugo održati u svojim sjedištima. Nakon što je slomljena politička moć Šubića, uslijedile su teške prilike za Makarsku i Duvanjsku biskupiju.¹⁴ Makarska je biskupija utemeljena ponajprije za područje između Neretve i Cetine, tako da su Šubići vjerojatno namjeravali pod jurisdikciju makarskog biskupa staviti i područje Humske zemlje ili barem njezin zapadni dio.¹⁵

Nakon što je Humska zemlja ušla u sastav bosanske države, množile su se optužbe o širenju "hereze" i u Humskoj zemlji. Prodom bosanskog bana Stjepana Kotromanića u Humsku zemlju, crkvene su se prilike znatno izmijenile. Makarski je biskup Valentin (oko 1320.–1367.) pobjegao u Omiš, a prilike su u Makarskoj biskupiji bile takve da se zadugo nije mogao u nju vratiti. Papa Klement VI. uputio je 1. listopada 1344. pismo banu Stjepanu II. Kotromaniću, u kojemu ga moli da primi makarskog biskupa Valentina, da mu vrati njegovu biskupiju, dade desetinu i sva biskupska prava kako bi mu se na taj način popravila nanesena šteta, jer je njegova biskupija osiromašena dugotrajnim stradanjem.¹⁶ Osim toga, papa Klement VI. pismom s istim nadnevkom naređuje i splitskom nadbiskupu Dominiku da se makarskom biskupu vrate njegovi posjedi koje su mu već prije dvadeset godina oduzeli "nevjernici".¹⁷ Različita su mišljenja glede nemogućnosti da se makarski biskup održi u svojoj biskupiji. Pismo makarskog biskupa može poslužiti kao pokazatelj kako su se u ovo vrijeme mnogi služili "herezom" da bi dobili neku pomoć od pape. Ranije su povjesničari, među kojima i K. Jurišić, pisali da je okolina Makarske bila zaražena "patarenskom herezom", posebno nakon dolaska Makarske biskupije pod Bosnu, kada je biskup Valentin bio prisiljen napustiti svoju rezidenciju i povući se u Omiš. U novije vrijeme M. Ančić, na primjeru biskupova spora sa splitskim nadbiskupom,¹⁸ uvjerljivo

---

¹⁴ M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 167; Karlo JURIŠIĆ, *Katolička Crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 9; Krunoslav DRAGANOVIĆ, *Katolička Crkva u sredovječnoj Bosni, Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, HKD Napredak, Sarajevo, 1998., str. 759; Srećko M. DŽAJA, *Od bana Kulina do austro-ugarske okupacije, Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*, HKD Napredak, Sarajevo, 1993., str. 42; Ante ŠKEGRO, *Na rubu opstanka. Duvanjska biskupija od utemeljenja do uključanja u Bosanski apostolski vikarijat*, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb, 2002., str. 123, 128.

¹⁵ M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 167; A. ŠKEGRO, *Na rubu opstanka...*, str. 123.

¹⁶ T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus...*, sv. XI., str. 161–162.

¹⁷ T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus...*, sv. XI., str. 160–161.

¹⁸ Sporove između makarskog biskupa Valentina i splitskih nadbiskupa Dominika Lukara i Hugolina de Malabranca detaljno razglaba M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 168–169. Usp. mišljenje K. JURIŠIĆ,

pokazuje da nije bila u pitanju hereza. Područje dijeceze makarskog biskupa bilo je pod vlašću Jurjevića, a tu je katolicizam imao čvrst položaj. Naime, biskupov je spor sa splitskim nadbiskupom počeo kada je Valentin, na naredbu splitskog nadbiskupa, odbio izopćiti omiškog kneza Jurja nakon što je ovaj došao s njim u sukob oko sela Srinjine. Splitski će nadbiskup tada početi voditi spor s makarskim biskupom zbog Omiša u kojem je sjedio Valentin. Nakon pet godina spor je riješen tako što je dokazano da je Omiš dio splitske dijeceze. Makarski će biskup tek 1344. godine svoje povlačenje iz Makarske argumentirati time da su ga protjerali "patareni" te da je morao prositi. Da je u pitanju bilo nešto drugo, tj. naklonost odnosno nenaklonost gospodara prema crkvenim vlastima, pokazuje i sljedeće. Nakon ponovnog uspostavljanja vlasti ugarsko-hrvatskoga kralja, makarski se biskup Valentin vratio u svoju biskupiju. On je po povratku u Makarsku organizirao i svoj kaptol, a nakon njegove smrti novi su makarski biskupi nastavili rezidirati u Makarskoj sve dok je zapadni Hum bio pod vlašću ugarsko-hrvatskoga kralja. Međutim, kad je nad tim područjem ponovo uspostavljena vlast bosanskog kralja, potkraj 80-ih godina 14. stoljeća, njihov boravak u Makarskoj nije više bio siguran.¹⁹

Isto tako, ni duvanjski se biskup Madije, kao ni makarski, nije mogao održati u svom sjedištu pa je bio prisiljen sjediti u Splitu. On se u dokumentu iz 1344. godine odriče biskupske službe "radi zloće naroda", nakon što je "mnogo godina biskupovao u Duvnu".²⁰ Različita su mišljenja o razlogu biskupove ostavke. D. Mandić tvrdi da su ta "zloća" pripadnici Crkve bosanske,²¹ dok, s druge strane, imamo mišljenje M. Ančića koji tvrdi da se nigdje u svezi s Duvanjskom biskupijom ne spominje "hereza".²² Neki, pak, autori pod "zloćom naroda" vide otpor puka ubiranju desetine.²³ Najvjerojatnije je Madije, kao i makarski biskup, bio prisiljen odstupiti s biskupskog položaja zbog novonastalih političkih prilika nakon sloma Šubića. Naime, dolaskom pod vlast Stjepana II. Kotromanića na tim će područjima nastupiti složene okolnosti i katolicizam će izgubiti čvrst oslonac u političkoj vlasti. Nakon što se odrekao Duvanjske biskupije, Madije se vjerojatno nastanio negdje na području Splitske nadbiskupije.²⁴

Katolička Crkva..., str. 9–10. Isprave su tiskane u: T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus...*, sv. XI., 2–3, str. 131–134, 160–162, 355–358; ISTI, *Codex diplomaticus...*, sv. XII., str. 134–135, 377–379; ISTI, *Codex diplomaticus...*, sv. XIII., str. 514–516.

¹⁹ K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 10; D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija od XIV.–XVII. stoljeća*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1936., str. 19; M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 168–169.

²⁰ D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija...*, str. 75.

²¹ D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija...*, str. 75; D. MANDIĆ, *Državna i vjerska pripadnost...*, str. 474.

²² Usp. M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 170.

²³ Damir KARBIĆ, Osnutak duvanjske biskupije u svjetlu politike Šubića Bribirskih, *Duvanjski zbornik*, Hrvatski institut za povijest – Naša ognjišta – Zajednica Duvnjaka Tomislavgrad, Zagreb – Tomislavgrad, 2000., str. 131.

²⁴ D. MANDIĆ, *Duvanjska biskupija...*, str. 13–33. O duvanjskim biskupima nakon Madija vidi: A. ŠKEGRO, *Na rubu opstanka...*, str. 164–211.

Nakon što se učvrstila Makarska biskupija, pokrenut je novi val katoličke obnove. Pozivajući se na tradiciju ranokršćanske biskupije sa sjedištem u Naroni, splitska metropolija pokušala je obnoviti biskupiju u Drijevimama, a za prvog narentinskog biskupa 1365. godine izabran je dominikanac Ladislav iz Sane.²⁵ Splitski je nadbiskup ovo imenovanje biskupa obrazlagao time da je prije ova biskupija bila pod vlašću "patarenskih heretika", no nakon dolaska pod vlast kralja Ludovika, njegovom je zaslugom očišćena od "manihejskih patarena". Izbor biskupa Ladislava objasnio je time što on poznaje jezik pučanstva na području svoje dijeceze, a uz to ima i dobre veze s ugarskim barunima pa je bilo očekivati da će se lakše izboriti za prava svoje Crkve. Pothvat s osnivanjem biskupije u Drijevimama bio je osuđen na neuspjeh zbog činjenice da su stvarnu kontrolu nad prilikama u Drijevimama imali Dubrovčani, kojima nije odgovaralo učvršćivanje utjecaja splitskog nadbiskupa, pa splitski nadbiskup Hugolin de Malabranca ovo posvećenje nije ni obavio.²⁶

JURJEVIĆI – VLATKOVIĆI - ISTAKNUTI KATOLICI

Sagledavajući prisutnost Crkava na području Huma u ovo vrijeme, može se kazati da ni Crkva bosanska ovdje nije naišla na plodno tlo. Presudnu ulogu za održavanje katolicizma na ovom prostoru imali su franjevci i njihovi samostani. Na području Jurjevića – Vlatkovića bila je razvijena mreža franjevačkih samostana. Naime, nakon osnivanja bosanske franjevačke vikarije počinju se osnivati samostani, no ne može se točno odrediti kada su izgrađeni. Kad su franjevci osnovali vikariju u Bosni, Humska je zemlja već oko 17 godina bila sastavni dio Bosanske banovine, pa se zbog toga nameće zaključak da su, osnivajući svoje samostane, morali uzimati u obzir i područje Huma, iako za to nema dokaza u izvorima. Samostani u Humskoj zemlji podizani su od sredine 14. pa do sredine 15. stoljeća. Iz popisa bosanske vikarije vidi se da su franjevci svojim djelovanjem pokrili cijeli bosansko-humski prostor, s izuzetkom istočnog dijela Humske zemlje. U Humu je najistočniji samostan bio u Novom, a podignuti su i u Stonu, Konjicu, Mostaru, Ljubuškom i Imotskom.²⁷

Osim toga, na njihovu su području postojali samostani augustinaca. Naime, već u 13. stoljeću pustinjaci sv. Augustina došli su u hrvatske krajeve te su osnovali dalmatinsko-hrvatsku provinciju koja je tijekom vremena podigla samostane u Splitu, na Hvaru, u Neretvi, Makarskoj i Zaostrogu, no zasada nije poznato kada. Međutim, sigurno je da su augustinci u 15. stoljeću, prije nego što su Turci zauzeli Krajinu, imali samostane svete Marije u Zaostrogu i sv. Petra u Makarskoj. No, nisu se uspjeli dugo održati u Makarskom primorju jer su pred Turcima morali bježati na otoke.²⁸

---

²⁵ A. ŠKEGRO, *Na rubu opstanka...*, str. 218–219.

²⁶ M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 171–172; A. ŠKEGRO, *Na rubu opstanka...*, str. 123.

²⁷ Julijan JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, sv. I., Prva hrvatska tiskara Kramarić i M. Raguž, Sarajevo, 1912., str. 33–39.

²⁸ K. JURJIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 12; Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. IV., Apud Sebastianum Coleti, Venetiis, 1769., str. 191; Milko BRKOVIĆ, *Bosansko-humski kršćani u križištu papinske i ugarske*

Prije dolaska Turaka na tom su području bila tri samostana, sva tri franjevačka, koja su pripadala bosanskoj vikariji: Imotski, Makarska i Zaostrog, od kojih je zadnji bio najmoćniji, zahvaljujući obitelji Jurjevića. Nije sigurno utvrđeno kada su se franjevci trajno naselili u Makarskom primorju, ali su u prvoj polovici 15. stoljeća svakako ondje djelovali. Morali su imati i svoja prebivališta jer su pastorizirali ta područja. Vjerojatno su ih Jurjevići smjestili u napušteni samostan svete Marije u Zaostrogu. Augustinci su morali ostaviti Zaostrog između 1463. i 1468. godine, poslije pada Bosne, kada je zavladao veliki strah.²⁹

Da je na području Jurjevića – Vlatkovića stanovništvo bilo katoličko, potvrđuje podatak da se nigdje u izvorima ne spominje zajednica pripadnika Crkve bosanske, *hiža*. Nema podataka na osnovi kojih bi se mogao izvući zaključak da su *hiže* imale neko formalno omeđeno područje djelovanja, iako ne može biti sumnje da je baš iz njih zračio najjači utjecaj na vjernike. Crkva bosanska mogla je djelovati samo kroz aktivnost svojih članova kao pojedinaca, a iz toga je slijedila velika razlika između krajeva u kojima je bilo pripadnika Crkve bosanske i onih u kojima *hiže* nisu bile rasprostranjene. Karta raširenosti *hiža*, koja se može izraditi samo na osnovi podataka sačuvanih u turskim *defterima* i mjestimično dopuniti fragmentarnim podatcima iz razdoblja postojanja Crkve bosanske, neosporno je nesavršena i nedostatna. Ali ipak, u svim dijelovima pokazuje istu grupiranost tragova u pojedinim župama, pa čak i dijelovima župa.³⁰ Činjenica što se pripadnici Crkve bosanske, u usporedbi s drugim velikaškim porodicama, u službi vojvode Sandalja spominju relativno kasno (tek početkom 1419. godine), navodi na zaključak da na području Humske zemlje početkom 15. stoljeća nije bilo zajednica Crkve bosanske, *hiža*, pa stoga ni njihovih članova u službi tamošnje vlastele. Za njih su neko vrijeme kao poslanici nastupali članovi Katoličke crkve obavljajući pri tom poslove svjetovnog karaktera.³¹

Govoreći o *hižama*, ne treba smetnuti s uma odakle su one poznate u izvorima odnosno tko i u svezi s čim ih spominje. Dubrovčani su zasigurno bilježili samo one *hiže* koje su se nalazile na njihovim trgovačkim putovima. Stoga se gotovo sa sigurnošću može utvrditi da mnoge *hiže* u historiografiji uopće nisu spomenute. Iako u izvorima, na području koje su držali Jurjevići – Vlatkovići nema nijedne zabilježene *hiže*, D. Mandić

---

politike prema Bosni i Humu, *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, Institut za istoriju u Sarajevu – Hrvatski institut za povijest, Sarajevo – Zagreb, 2005., str. 151.

²⁹ K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 13.

³⁰ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, str. 106–107. Kartu rasprostranjenosti Crkve bosanske izradio je Pejo ČOŠKOVIĆ, Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.–1423.), *Croatica Christiana periodica*, 35, Zagreb, 1995., str. 54, ali s neprecizno označenim područjem Huma zbog čega izgleda da je "hereza" tu bila poprilično nazočna.

³¹ Vojvoda Sandalj u više navrata (1396., 1398., 1403., 1405. i 1409. godine) kao poslanike slao je u Veneciju i Zadar katoličke svećenike, arhidakona Teodora i popa Ratka, P. ČOŠKOVIĆ, Krstjanin Vlatko Tumurlić..., str. 5–6. Usp. Šime LJUBIĆ, *Listine o odnosajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike*, sv. IV., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1874., str. 378; Leon PETROVIĆ, *Kršćani bosanske crkve*, Svjetlo riječi – Ziral, Sarajevo – Mostar, 1999., str. 137, prema bilj. 252.

kao "moguće" *hiže* na prostoru Humske zemlje navodi: Babun kod Mostara, Ledinac kod Gruda i Podjelinak kod Širokog Brijega.³² Isto tako, u osmanskom popisu iz 1475.–1477. godine nema naznaka koje bi govorele o nazočnosti pripadnika Crkve bosanske igdje na području hercegovih posjeda koji su pripadali srednjovjekovnom Humu. Stolački kraj, kao rubno područje Humskog kneštva, nije nikad bio zapažen kao područje na kojemu je Crkva bosanska pustila korijena. Prva i najbliža, u izvorima zabilježena *hiža* nalazila se u gornjem toku Neretve kod Konjica, a na jugu su najbliže *hiže* istočnim dijelovima Humske zemlje bile u Trebinjskoj oblasti, u Bijeloj i Uskoplju.³³

Pretpostavci da nije bilo *hiža* na tom prostoru, a samim time ni pripadnika Crkve bosanske, ide u prilog i činjenica da se u službi Jurjevića – Vlatkovića ne pojavljuju pripadnici Crkve bosanske nego franjevci. U historiografiji je uglavnom prihvaćena teza da su se kraljevi odreda opredjeljivali za katolicizam i pomoću njega nastojali ojačati kraljevsku vlast, dok je plemstvo u borbi za samostalnost i autonomiju našlo najviše potpore u sljedbenicima Crkve bosanske. Međutim, samo je za jednu velikašku obitelj u Humu poznato da je održavala veze s članovima Crkve bosanske, a to su bili Kosače.³⁴

Dok su sljedbenici Crkve bosanske tijekom prve polovice 15. stoljeća postupno prelazili u službu pojedinih velikaša, za koje su potom obavljali raznovrsne poslove svjetovnog karaktera, na području Jurjevića, kao poslanici u raznim poslovima, nalaze se članovi Katoličke crkve. Za Vlatkoviće su franjevci obavljali razne poslove te se u njihovim ispravama nalaze kao "čuvari vjere gospodske". Kakav su utjecaj imali kod Jurjevića, najbolje svjedoči povelja Jurja Vojsalića vlasteli Jurjevićima od 12. kolovoza 1434.,³⁵ u kojoj se franjevci navode kao jamci. U povelji se jamči sve što se Jurjevićima njome daje i potvrđuje posjede kao plemenite, te da im se ništa ne može oduzeti "što ih ne bi upitao (G)ospodin vikar s fratri i s nami naši dobre lud'e za što bi dostoino plemenitim ludem glave osići i nih, plemenščine uzeti". Juraj Vojsalić je to učinio, zadao im je "vjeru" i predao ih u ruke crkvene, na način" i sa svim tim više pisanim predasmo

---

³² D. MANDIĆ, *Bogomilska crkva bosanskih krstjana*, Ziral, Chicago – Roma – Zürich – Toronto, 1979., str. 381–384; M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 167.

³³ M. ANČIĆ, *Kasnosrednjovjekovni Stolac*, str. 53–54. Usp. zemljovid kod P. ČOŠKOVIĆ, *Krstjanin Vlatko Tumurlić...*, str. 54.

³⁴ John V. A. FINE, *Uloga Bosanske crkve u javnom životu srednjovjekovne Bosne, Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine*, XIX, 1970.–1971., Sarajevo, 1973., str. 23.

³⁵ Isprava se danas čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku. Ispravu su objavili: Pavle KARANO – TVRTKOVIĆ, *Srpski spomenici ili stare hrisovulje, diplome, povelje i snošenja bosanskih, serbskih, hercegovačkih, dalmatinskih i dubrovačkih kraljeva, careva, banova, despota, knezova, vojvoda i vlastelina*, U tipografiji Knjažestva Srbije, Beograd, 1847., str. 199; F. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica...*, str. 377–379; K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 13, bilj. 100; Marko VEGO, *Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Svjetlost, Sarajevo, 1982., str. 181–182; Faksimil i transkribirani tekst na latinici s prevedenim pojedinim riječima na suvremeni hrvatski jezik. Ispušten je dio intitlacije. Prijevod na hrvatski jezik: M. BRKOVIĆ, *Značaj i važnost dviju bosansko-humskih isprava za povijest makarskog primorja u XV. stoljeću*, *Croatica Christiana periodica*, 39, Zagreb, 1997., str. 15–17.

ih u ruke gospodina Žuvana,³⁶ i svakom vikaru koih vikara, i svim braći fratrima svete crkve katoličke vjere rimske, reda Svetog Franciska, da ih oni čuvaju i obaraju u svemu tom zakonu crkvenom".³⁷ Vikar i franjevci ovdje su stupili na mjesto djeda i članova Crkve bosanske. I izdavač povelje i vlastela, kojoj je isprava bila namijenjena, bili su katolici i nisu smatrali dobrim uzeti za jamce pripadnike Crkve bosanske. Logično je da se kao "čuvari vjere gospodske" javljaju franjevci, jer su obje ove porodice bile katoličke.³⁸ Iz ovoga se može zaključiti da je posrednička uloga uglednih članova Katoličke crkve, kao jamaca vlastelinskih prava bosanskih katoličkih podanika, potpuno jednaka onoj koju je imala Crkva bosanska u krajevima u kojima se jače osjećao njezin utjecaj.

Da su pripadnici Crkve bosanske prebivali na području Jurjevića zasigurno bi se neki od njih pojavio u diplomaciji s Dubrovčanima. Iako su sljedbenici Crkve bosanske bili na glasu kao "heretici", mnogi su od njih uživali velik moralni ugled i autoritet. Da su bili cijenjeni i traženi za razne poslove, svjedoči i primjer njihova odnosa s Dubrovčanima koji su s njima održavali dobre odnose. Iako su ih Dubrovčani smatrali krivovjercima, to im nije smetalo da s njima surađuju jer ta vjera nije bila na njihovu području. S njima su bili u dobrim odnosima dokle god su im mogli pomoći na bilo koji način, a posebno kad se radilo o njihovim teritorijalnim interesima. Dubrovčani su se često oslanjali na predstavnike Crkve bosanske, a to se može vidjeti po tome što su nalagali svojim poslanicima da se prilikom rješavanja nekih poslova u zaleđu potrude stupiti u doticaj s njezinim istaknutim predstavnicima koji su pokazivali "naklonost" prema Dubrovačkoj Republici. U uputama poslanicima i na sjednicama vijeća često su se spominjala imena pojedinih pripadnika Crkve bosanske,³⁹ dok se nigdje u vezi s Jurjevićima ne spominju.

---

³⁶ Radi se o fra Ivanu Korčulaninu vikaru Bosne Srebrene (oko 1429.–1435.). O fra Ivanu vidi D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna. Razvoj i uprava Bosanske Vikarije i Provincije 1340.–1735.*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1968., str. 88–91.

³⁷ F. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica...*, str. 378–379.

³⁸ O vjernoj službi vidi S. M. ĆIRKOVIĆ, Verna služba i vjera gospodska, *Zbornik Filozofskog fakulteta*, VI–2, Beograd, 1962., str. 97–106.

³⁹ Starac Dmitar, Vlatko Tumurlić, krstjani Radašin, Juraj, Dmitar i drugi; Ljubiša STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma*, sv. I, str. 303–304, 363, 369, 371, 373; M. PUCIĆ, *Spomenici srpski*, sv. I, str. 261; M. PUCIĆ, *Spomenici srpski*, sv. II, str. 83, 86, 89; L.J. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I/2, Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju, književnost i jezik srpskog naroda, odeljenje I, knjiga 24, Beograd – Sremski Karlovci, 1934., str. 363, 633–634; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, str. 69, 93–95; Mihailo J. DINIĆ, *Iz dubrovačkog arhiva*, sv. III., Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1967., str. 190, 222–223; Jedan od članova Crkve bosanske na kojega su najčešće računali jest gost Radin Butković. Naime, Dubrovčani su s vremenom razvili vrlo dobre odnose njim te su ga često tražili kao posrednika, darivali ga, primali u grad i slično te se u potrebama vrlo često pozivali na prijateljstvo s njim; Usp. M. J. DINIĆ, *Iz dubrovačkog arhiva*, sv. III., str. 197–201, 203, 208–209, 211–212; F. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica*, str. 472–473.

Vlatkovići su bili u vrlo dobrim odnosima s Dubrovčanima. Kada se herceg Stjepan zaratio s njima, Jurjevići – Vlatkovići postali su njihovi saveznici. Ivaniš Vlatković je sklopio savez s Dubrovčanima 25. ožujka 1452. u Vrataru, blizu današnjeg Metkovića. Dubrovčani ih tada primaju za svoje građane i vijećnike, poklanjaju im palaču i obećavaju stalnu novčanu pomoć.⁴⁰ Dubrovačka se vlada često služila dodjelom plemstva kao zalogom u diplomatskim odnosima sa zaleđem. Počasno plemstvo moglo se i izgubiti ako zahtjevi dubrovačkih vijeća nisu bili ispunjeni. Velikaši koji su dobivali počasno plemstvo, bili su bez mogućnosti stvarnog političkog djelovanja u vijeću. Među počašćenima bili su: Sandalj Hranić, Stjepan Vukčić i Ivaniš Vlatković.⁴¹

Vlatkovići nisu bili u dobrim odnosima s Kosačama. Kada je nakon Sandaljeve smrti, 1435. godine došlo do promjene odnosa između kralja i *oblasnih* gospodara, ugarsko-hrvatskom se kralju ukazala prilika za jačanje položaja kralja Tvrtka koji je svoju sudbinu vezao za Ugarsku. S druge strane, pokrenuto je pitanje Huma. Najprivlačniji je bio trg Drijeva sa svojom carinom. Težnjama ugarsko-hrvatskoga kralja išla je na ruku lokalna vlastela koja je osjetila priliku da se izvuče iz vlasti Kosača, a tu su najaktivniji bili Radivojevići. Oni su bili u stalnim zategnutim odnosima i s hercegom Stjepanom. Uvijek su stajali na strani njegovih protivnika pa su bili i saveznici hercegovina sina Vladislava i Dubrovčana protiv hercega Stjepana. Kada se protiv hercega Stjepana 29. ožujka 1452. pobunio njegov sin Vladislav, na njegovu stranu stao je i vojvoda Ivaniš Vlatković s braćom.⁴² Herceg Stjepan će Vlatkoviće 1455. godine zbog "nevjere" protjerati s njihovih posjeda. Dubrovčani, koji su im ranije uskratili pomoć, preuzeli su brigu oko njih pa su kralju Tomašu uputili fra Ivana Bogišića, kao strogo tajnog poslanika, s molbom da se za njih pobrine. U tom pismu o njima se kaže da su "hrabri, velikodušni, omiljeni i odani".⁴³ Pomoć Dubrovčana Vlatkovićima uvrijedila je hercega Stjepana pa se Dubrovčani i tom prilikom obraćaju Radinu Butkoviću da za njih posreduje kod hercega.⁴⁴ Dubrovčani su uvijek bili na strani Vlatkovića, pogotovo poslije rata s hercegom. Nakon što je oduzeo hercegu Vrgorac, Žarko Vlatković je kao poslanika u Dubrovnik poslao svoga brata, fra Augustina, koji je ondje boravio u studenom 1472., no toga puta dubrovačka vlada odlučila je raditi na slozi između hercega i Vlatkovića.⁴⁵ Vlatkoviće će iz doline Neretve početkom 70-ih godina 15. stoljeća potisnuti Turci, a iz njihovih primorskih posjeda, nešto kasnije, herceg Vlatko Kosača, koji se u međuvremenu pomirio s bratom Vladislavom. Kao relativno neovisna politička snaga

---

⁴⁰ F. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica...*, str. 451–453; LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. 1/2, str. 133–139.

⁴¹ Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, *Okvir slobode – dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 1999., str. 238–239.

⁴² S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 267.

⁴³ Državni arhiv u Dubrovniku (DAD), *Lettere di Levante*, sv. 16, fol. 161–161', 12. 2. 1456.

⁴⁴ M. J. DINIĆ, *Iz dubrovačkog arhiva*, sv. III, str. 213.

⁴⁵ S. M. ĆIRKOVIĆ, *Herceg Stjepan...*, str. 224–225, bilj. 108; V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 68–69.

Vlatkovići nikada više neće igrati onu ulogu koju su imali posljednjih, gotovo 150 godina u okviru srednjovjekovne bosanske države. Ni nakon pada Koša ne može se reći da su Turci osvojili i posljednji dio države Kosača. Naime, više od godinu dana kasnije, po svemu sudeći, prostor zapadno od Imotskog još su uvijek uz pomoć Ugarske držali vjerojatno neki od preostalih Vlatkovića. Ne zna se dokad je tako ostalo.⁴⁶

I dubrovački izvori vezani za trgovinu robljem navode na zaključak da pripadnici Crkve bosanske nisu bili ovdje nazočni. Naime, u Dubrovniku je do početka 14. stoljeća cvjetala trgovina robljem. Glavna trgovačka središta, u koja je dopremano roblje iz Bosne i potom preprodavano po Sredozemlju i prema Istoku, bila su dolina Neretve i Dubrovnik. Najvažnije su tržište predstavljali talijanski gradovi i gradovi na zapadnom Sredozemlju, gdje su robovi bili traženi za domaću posluđu.⁴⁷ Kada tradicionalno tržište na Istoku i na obalama Crnog mora nije moglo zadovoljiti veliku potražnju, u primorskim je gradovima, u susjedstvu Bosne, oživjela trgovina robljem, potaknuta vjerskim prilikama u Bosni. Crkva je osuđivala i zabranjivala držanje kršćana u ropstvu pa je to predstavljalo znatnu prepreku ovoj trgovini. Naziv "patareni" pogodio je i prodavačima roblja koji su time opravdavali svoja djela jer je bilo dopušteno prodati nevjernika kao roba. Stanovnici Bosne smatrani su "hereticima i nevjernicima" pa trgovci zbog njih nisu morali opterećivati svoju savjest. Dokumenti dokazuju da je u toj trgovini vjerska pripadnost imala presudnu ulogu. Bilo je, naime, dovoljno da ljudi dokažu da su katolici, pa da ih dubrovačke državne vlasti oslobode. Najveći broj ljudi prodanih u Dubrovnik potjecao je iz Bosne. Da bi lakše opravdali nabavku tih ropkinja, trgovci su govorili kako ih žele privesti u Katoličku crkvu.⁴⁸

Bosna je kao "poznato područje hereze" i u 15. stoljeću predstavljala prostor na kojemu se najviše hvatalo i prodavalo roblje. Među dubrovačkim spisima nalaze se dva akta koja dokazuju kako se 1393. godine dopuštala trgovina robljem koje je bilo označeno kao "patareni" iako nisu bili podrijetlom iz krajeva poznatih kao katoličkih.⁴⁹ Unatoč svemu, nisu bili rijetki slučajevi da su i neki pravovjerni kršćani prodani u ropstvo. Tada su u Dubrovniku morali dokazivati svoju vjeru kako bi bili oslobođeni. S time u svezi zanimljiv je proces koji se vodio u Dubrovniku 1393. godine ispred dubrovačkog rektora Šimuna Gučetića i sudaca. Naime, dubrovački trgovac Tonko

---

⁴⁶ V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 119, 143.

⁴⁷ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, str. 76; Vuk VINAVER, *Trgovina bosanskim robljem tokom XIV veka u Dubrovniku*, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, 2, Dubrovnik, 1953., str. 125–147.

⁴⁸ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, str. 76; Tomislav Zdenko TENŠEK, *Krstjani i trgovina robljem na Sredozemlju između 13. i 15. stoljeća*, *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, Institut za istoriju u Sarajevu – Hrvatski institut za povijest, Sarajevo – Zagreb, 2005., str. 326.

⁴⁹ Gregor ČREMOŠNIK, *Prodaja bosanskog Primorja Dubrovniku godine 1399. i kralj Ostoja*, *Glasnik zemaljskog muzeja*, 2, Sarajevo, 1928., str. 110; Jaroslav ŠIDAK, *"Crkva bosanska" i problem bogumilstva u Bosni*, Matica hrvatska, Zagreb, 1940., str. 125–126.

Milković prodavao je neku robu katalonskog trgovca Petra Duje na trgu Brštaniku u Neretvi pa je za utržak od prodane robe trebao spomenutom Kataloncu kupiti dvije robinje "patarenke". Milković je postupio po dogovoru te je kupio kao robinje, navodno "patarenke", dvije žene po imenu Stojana i Tvrdislava. Nakon što su dovedene u Dubrovnik, one su se, s još jednom ženom po imenu Grlica, požalile dubrovačkom knezu tvrdeći da su krštene i rođene od krštenih roditelja, moleći ga da ih oslobodi. Utvrđena je istinitost njihove izjave jer su dolazile s područja Neretve i puštene su na slobodu.⁵⁰ U dubrovačkim se izvorima, doduše, kao robovi spominju i neke osobe iz Huma. Govoreći o njima, treba spomenuti da je i glad često tjerala ljude da sebe ili svoju djecu prodaju u ropstvo, što je bio slučaj s ovim osobama.⁵¹

FRA AUGUSTIN JURJEVIĆ

Jedan od braće Jurjevića, imenom Andrija, stupio je u franjevački red u razdoblju između 25. ožujka 1458. i 25. ožujka 1460. i uzeo ime Augustin.⁵² Postoji i mišljenje da je fra Augustin Jurjević bio augustinac, a ne franjevac.⁵³ Kao redovnik posljednji se put spominje 12. veljače 1476.⁵⁴ U svezi njegova života u historiografiji postoje mnoge kontroverze. Nisu poznati razlozi zbog kojih je napustio franjevački red. Prema nekim povjesničarima fra Augustin je istupio iz reda i Katoličke crkve, oženio se i prešao na islam. Stoga su ga navodno uhitili Mađari i, po naredbi kralja Matije Korvina, ubio ga je beogradski guverner Pavao Bulci. S druge strane Luccari tvrdi da je napustio franjevački red i vratio se svojoj ženi.⁵⁵ Kasnije je bio poznat kao Augustin Humski.

Iako su za nominalnu pripadnost nekoj vjeri bile presudne okolnosti u kojima se pojedinac nalazio, a to je često ovisilo više o potrebi za savezništvom, pretenziji na neku titulu ili čast, a ponajviše o teritorijalnim pitanjima, ne može se prihvatiti teza da je fra Augustin prešao na islam. Naime, u jednoj odluci Vijeća umoljenih iz 1485. godine Dubrovčani ga nazivaju Turčinom, tj. kada su odlučili da "Augustinu Turčinu" ne mogu

---

⁵⁰ M. J. DINIĆ, *Iz dubrovačkog arhiva*, sv. III., str. 63–65; Đuro TOŠIĆ, Brštanik u srednjem vijeku, *Godišnjak Društva istoričara BiH*, 21–27, Sarajevo, 1976., str. 44–45; Ćiro TRUHELKA, Još o testamentu gosta Radina i o patarenima, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, 3–4, Sarajevo, 1913., str. 371–372, Ove dvije isprave tiskane su na 380–381; Marijan SIVRIĆ, Srednjovjekovna Humska župa Luka, *Povijest hrvatskog Počitelja*, Općinsko poglavarstvo Čapljina – Mala-ma Zagreb, Čapljina – Zagreb, 1996., str. 195; K. DRAGANOVIĆ, Katolička Crkva u sredovječnoj Bosni, str. 762.

⁵¹ G. ČREMOŠNIK, *Kancelarijski i notarski spisi (1278.–1301.)*, sv. I., SKA, Zbornik za istoriju jezika i književnost srpskog naroda, Beograd, 1938., str. 39; Josip LUČIĆ (ur.), *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. II., JAZU, Zagreb, 1984., str. 191, 290–291.

⁵² V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 144.

⁵³ Usp. K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 14, prema Stipan ZLATOVIĆ, *Franovci države Presvetog Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Knjigotiskara i litografija C. Albrechta, Split, 1888., str. 25–26.

⁵⁴ Mihailo J. DINIĆ, *Dubrovački tributi. Mogoriš, Svetodimarski i Konavoski dohodak, Provižum braće Vlatkovića*, SKA, Beograd, 1935., str. 255.

⁵⁵ Giacomo LUCCARI, *Copioso ristretto*, bez izdavača, Ragusa, 1790., str. 11; Usp. V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 144.

isplatiti njegov dio "provižuna".⁵⁶ Međutim, on je do kraja života zadržao svoje redovničko ime. Činjenica jest da je istupio iz franjevačkog reda te da je nastupao kao turski poslanik, ali to ne mora značiti da je primio islam. Zaključku da nije prešao na islam ide u prilog to što ga turski spisi nakon smrti nazivaju pokojnim nevjernikom, vojvodom Augustinom. Osim toga, da je prešao na islam, dobio bi i muslimansko ime, a činjenica što je sahranjen u crkvi svete Marije u Zaostrogu, govori da je morao umrijeti u miru s Crkvom.⁵⁷

Izvori, iako oskudni, ipak daju neke podatke o njemu. Godine 1464. nalazio se u Grebenu u Bosni. Na franjevačkom zboru 7. rujna 1464., na Pašmanu, potpisuje se s fra Augustin iz Humske zemlje. Franjevačkom samostanu u Zaostrogu s kojim su, kako je spomenuto, Vlatkovići bili najuže povezani, darovao je Zaostroško polje oko crkve svete Marije. Teško je reći kada je to dao, svakako prije 1494. godine, kada se crkva prvi put spominje.⁵⁸

Kao franjevac bio je politički vrlo aktivan. Ponekad je vršio diplomatske misije za svoju obitelj, a kasnije je promijenio stav. Od 70-ih godina 15. stoljeća držao se po strani od ostale braće. Iako redovnik, on je bar jedno vrijeme bio istaknuti suradnik Turaka. Krajem 1481. godine spominje se u dokumentima kao poslanik u službi hercegovačkog sandžakbega Ajaza. Tom je prilikom dobio dar u vrijednosti od 30 perpera.⁵⁹ To mu nije smetalo da i dalje istupa zajednički s braćom pri podizanju njihova *provižuna* od Dubrovčana. Tek je u ožujku 1485. godine nastupila promjena u tom pogledu. Tada je spomenuti tribut isplaćen samo Žarku i Tadiji, dok je Augustinu mjesec dana kasnije odgovoreno da mu ne mogu dati njegovih 200 perpera ni traženi zajam. Tek su u lipnju Dubrovčani popustili i dali mu njegov dio *provižuna*.⁶⁰

Kad su Turci zauzeli zapadni Hum s gornjim Primorjem (oko 1492.), ostavili su mu njegove baštine u nahijama Vrgorac, Ljubuški i Primorje, kojima je vladao kao vojvoda. Prema zaostroškim turskim spisima, Augustin je bio ugledna osoba u svojoj krajini, koja se po njemu prozvala Augustinova zemlja. Turci su osnovali posebnu nahiju koja je obuhvaćala uglavnom gornje Primorje i dali joj ime Nahija Fragustin. Poslije njegove smrti Turci su Krajinu i Augustinovu zemlju privremeno povjerali Jurju Markoviću Kačiću, koji je 13. lipnja 1499. pisao Splitsanima kao turski podanik, a 1500. godine nazivao se

---

⁵⁶ DAD, *Acta Consilii Minoris*, (dalje: *Cons. Min.*), sv. 25, fol. 22, 24. 4. 1485.

⁵⁷ K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 14.

⁵⁸ Eusebius FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752.*, Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, Zagrabiae, 1892., str. 260–262; LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I/1, Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju, književnost i jezik srpskog naroda, odeljenje I, knjiga 19, Beograd – Sremski Karlovci, 1929., str. 140–142; Hazim ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, Svjetlost, Sarajevo, 1982., str. 189–190; K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 13–14; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, SANU, Beograd, 1967., str. 37.

⁵⁹ DAD, *Acta Consilii Rogatorum*, (dalje: *Con. Rog.*), sv. 24, fol. 40, 17. 12. 1481.; Usp. V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 137.

⁶⁰ M. J. DINIĆ, *Dubrovački tributi...*, str. 255.

gospodarom Krajine i čitave Augustinove zemlje. Augustinova se zemlja spominje prvi put 1495. godine, a 1500. godine u obliku Augustinova Humska zemlja. Obuhvaćala je Vrgorac, Ljubuški i Primorje. Središnji dio bio je u Gornjem makarskom primorju sa sjedištem u Gradcu. Taj dio je do 1535. godine pripadao nahiji Primorje, koja je nakon toga podijeljena na dvije nahije, Primorje i Fragustin, tako da je nahija Primorje obuhvaćala donje, a nahija Fragustin gornje Makarsko primorje. Nahija Fragustin spominje se prvi put 1537. godine.⁶¹

U izvorima se nalaze neki podatci vezani za Augustinov odnos s Dubrovčanima. Za razliku od svoje braće, on je bio u zategnutim odnosima s Dubrovnikom zbog Posrednice. Kad je na Posrednici podigao nekoliko kuća, Dubrovčani su mu početkom kolovoza 1473. naredili da ih u roku od osam dana poruši, jer će kasnije to učiniti stonski knez. U veljači 1476. Augustin je odredio Bernarda M. D. Gundulića za svoga prokuratora, a nakon toga vodio je neke razgovore sa Stjepanom Lukarevićem i Radićem Drakuljevićem, čovjekom hercega Vlatka.⁶² U rujnu 1485. herceg Vlatko je s vojvodom Augustinom boravio u Dubrovniku. Za vrijeme boravka u Dubrovniku Augustin je, zbog oskudice u koju je zapao, dobio 200 perpera Žarkova *provižuna* od njegova prokuratora Andrije Frana Sorkočevića da bi mogao izvršiti obećanje dano Turcima zbog oslobođenja iz zatvora. U pomoć mu je pritekla dubrovačka vlada te mu dala njegov dio i dio njegove braće. Početkom 1488. godine Augustin je bio u zatvoru u Košu. Zamolio je za pomoć Dubrovčane koji su se ovaj put oglušili na njegov poziv. Unatoč tome uspio se izvući živ. No, vjerojatno je ubijen ubrzo i to naredbom ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina.⁶³

Rezultat djelovanja triju Crkava na prostoru Huma jest vjerska šarolikost Humske zemlje. Iako se ne može pouzdano utvrditi zastupljenost pojedine Crkve u Humu, može se kazati da je zapadni Hum bio katolički dok su se u istočnom Humu, uz nešto pripadnika Crkve bosanske, miješali utjecaji pravoslavlja i katolicizma. Više je čimbenika utjecalo na takvu vjersku situaciju. Istočni je Hum bio predmet pretenzija srpskih vladara pa je logično da je njihova vlast, makar i nakratko prisutna na tom prostoru, ostavljala neke tragove i u vjerskom pogledu, dok plan širenja pravoslavlja na zapadni dio nije doveo do uspjeha.

Na vjersku sliku Huma svakako je utjecala i osobna opredijeljenost humskih velikaša, a ona je vrlo često ovisila o okolnostima i osobnim interesima, najčešće teritorijalne prirode. Za njima su se u vjerskoj opredijeljenosti, po svoj prilici, povodili i njihovi podanici. Dok je doseljavanje Vlaha išlo u prilog pravoslavlju u istočnom Humu, oni su u zapadnom dijelu prelazili na vjeru svojih lokalnih gospodara Jurjevića – Vlatkovića. Isto tako, u istočnom Humu nije bila razvijena mreža franjevačkih samostana

---

⁶¹ V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 144; K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva...*, str. 14; H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, str. 190.

⁶² V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 94–95, prema bilj. 67–68.

⁶³ G. LUCCARI, *Copioso ristretto*, str. 116; M. J. DINIĆ, *Dubrovački tributi...*, str. 256; V. ATANASOVSKI, *Pad Hercegovine*, str. 145–146.

kao u zapadnom Humu. Ti su samostani postali trajna i učinkovita uporišta Katoličke crkve. Svakako su tome pridonijeli Jurjevići – Vlatkovići koji su kao izraziti katolici podržavali franjevce u njihovu radu. Jedan od njih, fra Augustin, jedno je vrijeme bio redovnik, a svoje redovničko ime zadržao je i nakon istupanja iz redovničke zajednice. Oni u svoju službu uzimaju franjevce dok u isto vrijeme za neke velikaše razne svjetovne poslove obavljaju pripadnici Crkve bosanske. Bili su u dobrim odnosima s Dubrovčanima pa bi zasigurno u izvorima ostala zabilježena barem jedna *hiža* da je postojala ili bi bio spomenut neki visoki član Crkve bosanske na tom prostoru. Da su Dubrovčani ovaj prostor smatrali katoličkim, potvrđuju i navedeni sporovi na sudu u Dubrovniku.

Dijana KORAC: RELIGIOUS OPPORTUNITIES ON THE AREA
JURJEVIĆI – VLATKOVIĆI

Summary

Although in the Middle Ages three various religious groups operated on the Hum area, religious opportunities differ from those in the west part of the area which was kept by the Jurjevići – Vlatkovići. Thanks to them Catholicism had strong bases. In this article the female author deals with factors which influenced on the religious opportunities on their territory and their role in all of that. Developed network of the Franciscan convents had the most important role in all of. Also, the Jurjevići – Vlatkovići supported the Franciscans in their work, who in return did many mundane jobs for them. They were also in good terms with Dubrovnik people. On their area there was not a single *hiža*, i. e. the community of the Bosnian Church.

Key words: Hum land, the Jurjevići – Vlatkovići, Vlachs, convent, the Franciscans, Father Augustin Jurjević, *hiža*.

